

Мъжкото облекло в края на XIX и началото на XX век

Кристина Георгиева Савова
Департамент „Дизайн“, секция „Мода“
Нов български университет

Облеклата през XIX век се променят драстично. Промяната е повлияна от значителното въвеждане на машините в процеса на производство на облекла, но и разбира се от сериозната промяна и във вкуса на обществото. Шевните машини, агрегатните станове, тъкачните машини, парните преси, електричеството, новите багрила и други изобретения увеличават бързината и лекотата на производството на облекло.

Приблизителният вид на мъжкия костюм, такъв какъвто го познаваме днес, се утвърждава още през XVII век.

Докато още през XVIII век френската аристокрацията продължава да се облича помпозно, в мъжкото облекло започва все повече да се налага английската мода – фрак, който е удобен за езда, трикотажен панталон, високи ботуши, риза без украси и шал на врата. За разлика от френската буржоазия англичаните извършват дълги пътешествия до колониите, търгуват, занимават се с производство, и не на последно място – обичат да спортуват на открито – езда, лов, крикет и т.н. Всичко това допринася за създаването на по-практичното и по-удобното облекло. Стилът започва да се свързва с изчистени облекла, като линия и конструкция, вместо с декоративни украшения и орнаменти. Започва постепенна демократизация на мъжката мода, която се развива по коренно различен път от дамската мода. През десетилетията, стилът на обличане при мъжете става все по-удобен и целесъобразен, все по-сдържан и по-малко пищен. До средата на XX век мъжките облекла, почти не се променят, а към края на XIX век, с появата на мъжкия *ditto* костюм, се увеличава интереса на мъжете към готовите облекла.

Стилно облечените мъже, наречени „денди“, като Джордж „Бо“ Брумел (*George “Beau” Brummell*) повлияват върху мъжката мода като заменят фантазните орнаментирани, богато украсени облекла с къдрички с обикновени тъмни сака, ризи с висока яка, прости жилетки, шалчета и обикновени класически панталони (Пармон 1997, 156) (ил. 1). Черният цвят се въвежда през

този период като „правилен“ за мъжкото облекло. Преживява и до днес в тъмните класически костюми и смокинги. Въвеждат се комбинации в черно, сиво и бяло, които постепенно се налагат като класически мъжки цветове.

Стиловете на обличане в мъжкото облекло през XIX век полагат основи в облеклото за десетилетия напред. Това може да се определи като началото на стил, който няма да е преходен, т.е. „класически стил“. Фракът и смокингът са видове облекла, които и до днес са част от класическото официално мъжко облекло. Мъжкия панталон, който се появява около времето на Френската революция, претърпява малки промени по отношение на дължина и ширина. Маншетът и ръбът на панталона, също неотменна част на класическия мъжки панталон са въведени от крал Едуард VII. Мъжката риза само намалява по обем и варира по отношение на големината на яката. Тя също е класически вид облекло.

След средата на XIX век в мъжкия гардероб се въвежда костюмът, който доминира в западната мода и през следващия век. Наречен *ditto suit*, костюмът се състои от сако, жилетка и панталон, изработени от една и съща материя. Наричан още *sac suit*, новият стил се характеризира със свободно падащо сако без рязане или вталяване в линията на талията. Тези костюми са предимно неформални и не носят за работа, пътуване или в ежедневието.

Началото на века е времето на внимателно облечените мъже, много често наричано „ерата на денди“. Денди се нарича човек, който обръща голямо внимание на външния си вид, на начина, по който е облечен, на модата и обикновено носи облекла в пищен стил. Денди също се отнася и до начина на поведение, маниери, език на говорене. Терминът е използван за първи път в края на XVIII век, но е по-добре дефиниран в началото на XIX век. Първоначално „денди“ (конте) се отнася до група млади аристократи в Англия, които се обличат по последна мода. Въпреки, че първоначално се използва за да обозначи пишно облечените мъже, през XIX век денди описва мъжете облечени с внимание и елегантност. През XXI век терминът все още се използва, но предимно, за да се назове екстравагантен или пищен стил на обличане.

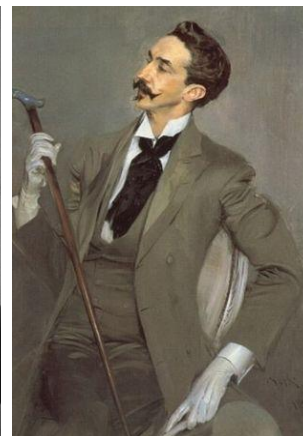
Стилно облечените мъже, като англичанина Джордж „Бо“ Брюмел (*George „Beau“ Brummell*) имат голямо влияние върху мъжката мода. Брюмел създава нов стандарт за елегантност и идеал за съвършенство в мъжката мода. Той подчерта значението на спретнатостта и чистота, както и на финеса и сдържаността.

ил. 1

ил. 2

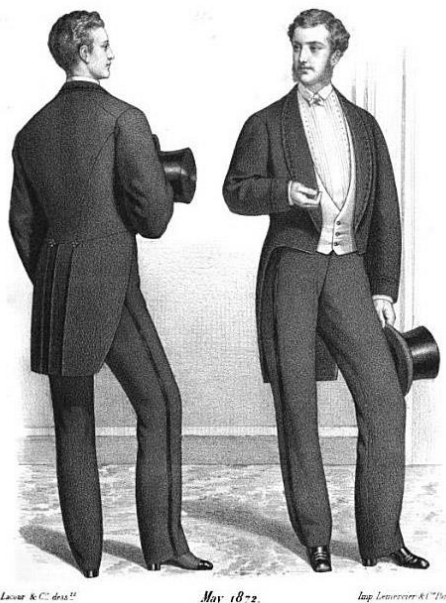
ил. 3

Високи яки, идеално колосани¹ шалчета, фишута², тайорни сака, жилетки и панталони в допълващи се цветове, са част от визията на денди през първата половина на XIX век. Съвършенството на кройката при облеклата на дендитата е невъзможно да се постигне при първоначалните *ready-to-wear* облекла. Аксесоарите са от решаващо значение за стила „денди“. Облеклото на типичното конте е със златни копчета и пискюли. Винаги носи бастун, а на публично място никога не се вижда без кутия за енфие. Джобните часовници, висящи от елегантните им жилетки са задължителен аксесоар. Не след дълго „денди“ стила се разпространява от Великобритания в Европа (ил. 2, ил. 3).

Въведения през 60-те години на XIX век *ditto* костюм (ил. 4) предлага на средната класа по-евтина алтернатива на скъпите тайорни облекла. Той е с по-свободна кройка и масово произведен, изработен от един и същи цвят и вид материя. Бързо се разпространява сред работещите мъже. Конфекцията скоро започва да заменя тайорните костюми. До края на века мъжкия костюм *ditto* е най-популярният вид всекидневно облекло на голяма част от европейските и американските мъже.

¹ Напоена с разредена кола тъкан и изгладена, за да стане твърда.

² Малко шалче, което се закопчава с брошка в предната част. Често от тънък плат или дантела.

ил. 4

Към края на XIX век класическият мъжки костюм е стигнал своето развитие до формата, в която ние го познаваме днес – панталон, жилетка без ръкави и сако, изработени от една и съща материя. Костюмите могат да бъдат с различни силует и формалност. Това включва смокингът, фракът и официалния мъжки костюм. По-малко формален и най-често носен по това време е мъжкия костюм *sac suit* (сак сют). С проста кройка и консервативен стил, този костюм или костюмът от три части е в основата на западния бизнес костюм повече от сто години.

Периодът от началото на XX век до края на Първата световна война е един голям преход в света на модата. Не само стилът на облеклата, силуетът или форма се променят, но и самата система на модата е подложена на драматични промени. В зората на XX век Париж е център на света на модата (Blackman 2012, 10). Дизайнерите въвеждат сезонните облекла и продават дрехи на най-богатите хора в Европа и САЩ. Тази мода обаче, започва да достига до все повече хора. Скъпите дизайнерски облекла започват да се възпроизвеждат от обикновени шивачи. Списания с модерни дрехи и кройки започват масово да се издават. В САЩ универсалните магазини стават популярни и започват производството в определени количества на облекла по най-новата парижка мода.

Мъжките облекла са първите, които започват да се произвеждат масово в разнообразие от различни размери. Това направление в модата се нарича *ready-to wear* (готово-за-носене). Още в края на XIX век мъжете могат да отидат в магазина и да си купят готови панталони, ризи или сака, а жените все още трябва да носят *custom-made* облекла. Промислеността започва да произвежда тези облекла, които се утвърждават като еталон и съществуват по-дълъг период от време (Димитрова-Попска 1989, 56). С първите години на XX век това се променя и готови-за-носене облекла са достъпни и за жените.

Мъжката мода като цяло се променя по-рядко от дамската. Класическото облекло за мъжете, които не се занимават с тежък физически труд, са *sac suit* или костюмът от три части с риза с подвижна яка (ил. 5). Мъжките облекла не се променят всеки сезон както дамските, но се забелязват леки промени особено около 1908 г., когато се променя силуета в женското облекло.

Мъжете също се възползват от по-голямата наличност на готови-за-носене облекла, особено от по-малко ограничителните форми на белъто. В техния гардероб също се появяват по-свободни и по-ежедневни облекла, създадени за спорт и автомобилизъм (ил. 6).

Ил. 5

ил. 6

Докато Париж е център на дамската мода, то Лондон е центърът на мъжката мода.

Годините от 1900 до 1918 са изпълнени с много важни влияния върху модата и модните стилове. Нарастващата популярност на модните списания, значението на рекламата върху формирането на идеите и разбирането на хората за облеклото, повишаване на статута на модния дизайнер. Дизайнерът се превръща в човек на изкуството, който влияе върху тенденциите в изкуството.

Сак сут се характеризира с много проста линия и запазва своята основна форма през целия XX век. Това не означава обаче, че този костюм не минава през различни леки промени, в зависимост от модните търсения. През първите години на XX век костюмът е с едноредно закопчаване и се закопчава високо на

гърдите с четири копчета. Има малки яка и ревер и плавна извивка в подгъва на предната част. След 1910 г. сак сют се среща все по-често с три копчета и по-големи яка и ревер. Линията на ревера и закопчаването падат по-надолу, до средата на гърдите, и така остава през останалата част на века. Джобовете са с филетки, с или без капак, в областта на ханша.

Разликата в панталоните се изразява в прилепналостта и детайлите. Влиянието и промените в модата в панталоните се усещат чрез наличието или отсъствието на маншети, наличието и подчертаването на ръб и бастии и т.н. Най-рязката промяна в панталона се вижда в неговата ширина. В началото на XX век панталонът е леко широк и прав. В периода от 1908 г. до 1914 г. започва да се разширява в областта на ханша и бедрата и придобива леко торбест вид. При глезените се стеснява. След Първата световна война панталонът се връща към предишния си по-изправен стил.

Мъжете показват личното си чувство за стил чрез жилетката. Тя може да бъде в контрастен свят, модел или десен, с копиринени кантове, с джобове или изискани яки.

Сак сют е задължителен, един вид униформа, за мъжете в бизнеса. Костюмът остава средство за изява на социален статус и моден усет. Богатите мъже продължават да изработват своите костюми по поръчка, където той е правен по мярка, с внимание към детайла и довършителните работи. Аксесоарите са важен елемент към мъжкия костюм – копиринена вратовръзка или кърпичка, внимателно сгъната в предния джоб. През 30-те и 40-те години на XX век, мъжкия костюм става особено стилизиран (ил.7). През 80-те години мъжете продължават да избират костюми на известни дизайнери, наречени *power³ suit*, с които да показват техния статус.

Въпреки негативното влияние на Голямата депресия през тези десетилетия, периодът е един от най-благоприятните и важни за развитието на мъжкия костюм (Flusser 2002, 9). Богатите и известни мъже, филмови звезди и гангстери, избират за своя гардероб красиви тайорни костюми, изработени от скъпи материали. Разбира се, костюмите за обикновените работещи мъже не са толкова луксозни, но също следват модните стилове.

³ Power – на англ. сила.

Костюмът се приема за класически вид на добре облечения мъж, както за работното място, така и за нощния живот. Основният костюм се състои от сако и панталон, изработени от аналогични материи. Костюмът от три части също се изработва от сходни или близки материи като към сако и панталона се прибавя жилетка. И двата вида костюми се приемат за класически от целия западен свят. Популяризират се и в други части на света като Япония и Китай. През 30-те години на XX век основният силует и форма на мъжкия костюм остават непроменени (ил. 8 и ил. 9). Включват широки рамене, обрана талия и свободни панталони с маншет. До средата на 40-те години, заради ограниченията в разходите на материал, костюмът се стеснява и се прибира към тялото. Външните джобове и маншетите изчезват. Двуредното закопчаване, особени при големите размери, също избягват.

Ил. 7

ил. 8

ил. 9

Английските моделиер-шивачи от Савил Роу⁴ (*Savile Row*) установяват стандарт за мъжките костюми и популяризират т. нар. *English drape* (английски костюм). Широките рамене без подплънки и широката предна част, прибрана в областта на талията, правят визията на мъжете по мъжествена. Панталоните също са свободни и прави от талията до подгъва, а той е с маншет. Панталоните са много дълбоки, с висока талия. Често се носят с тиранти. Най-популярната материя за мъжките костюми е вълнената тъкан със сплитка

⁴ Савил Роу е улица в Мейфеър, централен Лондон, известна със своите традиционни tailor-made мъжки облекла. Улицата е построена между 1731 и 1735 г. Късата уличка, е наречена "златната миля на шивачите", където клиенти са личности като принц Чарлз и Джъд Лоу и Уинстън Чърчил, лорд Нелсън, и Наполеон III.

кепър⁵ или рибена кост⁶. Белият костюм за лятото също е актуален, но само за тези, които могат да си позволят разнообразие в техния гардероб. Белият ленен или фланелен костюм се превръща в символ на стила на живот на висшата класа.

Ярък контраст на английския костюм *English drape* е кариерният костюм Глен (*Glen plaid suit*). Глен е името на карето и материята, от която се изработва костюма. Костюмът за първи път е представен от принца на Уелс през 1923 г., но става популярен сред студентите през 30-те години на XX век.

До средата на същото десетилетие мъжете носят едни и същи костюми през цялата година, въпреки че вълната не е особено подходяща за летния сезон. Вълната е тежка и държи топло. В средата на 30-те години производителите на облекла въвеждат летния олекотен костюм. Камгарни тъкани, лека вълна, естествена и изкуствена коприна се използват за изработката на тези костюми. Тези материи олекотяват костюма почти на половина. Летният костюм се носи без жилетка.

Ил. 11

ил. 10

ил. 12

Като противопоставяне на рестрикциите и ограниченията на материал, през 40-те години се появява нов стил мъжки костюми, наречени *Zoot suit* (ил. 10). Първоначално е популярен сред афро-американските и

⁵ Сплитката кепър е една от основните сплитки. При нея вътъчната нишка минава над една, а след това под две или повече основни нишки. Втората нишка се преплита по същия начин, но изместена с една основна нишка наляво или надясно (ляв или десен кепър), третата се измества с още една нишка и т.н.

⁶ В зависимост от преплитането и изместването на основната нишка е възможно изместването да се извършва през определен брой нишки – надясно, при което се получава т.нар. пречупен (чупен) кепър, или рибена кост – производна сплитка. И двете са варианти на сплитка кепър.

латиноамериканските младежи. Костюмът е преувеличена версия на класическия бизнес костюм с двуредно закопчаване от 40-те години, с увеличени размери и провиснала форма. Ширината на линията на раменете на сакото е преувеличена. Реверите са дълги и широки. Сакото е стеснено в областта на ханша и с дължина до средата на бедрата. Панталоните са торбести, дълбоки и с тесни маншети. Изработват се предимно от памучни материали в ярки цветове (О'Хара 1995, 108). Носят се с часовници с дълги вериги, цветни вратовръзки, шапки и обувки с дебели подметки. Това явление се отразява и в дамския гардероб. Появява се женски вариант на костюма, наречен „зазу“. Разпространява се също в САЩ през същото десетилетие. Състои се от сако с тясна пола и се носи с обувки с високи токове (О'Хара 1995, 108). *Zoot suit* се свързва тясно с джаз музиката и младежкия начин на живот през 40-те години на XX век (ил. 11 и ил. 12). *Zoot* се превръща в култура, вдъхновена от гордостта и чувството за идентичност. По време на втората световна война правителството на САЩ забранява костюма. Стилът никога не се разпространява широко след това.

Без значение мъжете кой костюм предпочитат, те винаги са придружени от внимателно подбрани шапка и вратовръзка. Често за допълнение се използват кърпичка в джоба и бастун.

Илюстрации:

Ил. 1: Бо Брюмел (по <http://www.illustrationartgallery.com>)

Ил. 2: Оскар Уайлд, края на XIX век (по <http://stylefactsanddesires.blogspot.com>)

Ил. 3: "Le Dandy Chic", Robert de Montesquiou, 1897 г. (по <http://stylefactsanddesires.blogspot.com>)

Ил. 4: Мъжки костюм, 1872 г. (по <http://thesteamerstrunk.blogspot.com/>)

Ил. 5: Sack и Frock Suits, 1906 г., Sears Catalog (по <http://walternelson.com>)

Ил. 6: Sack suit, около 1900 г. (по <http://levinerwood.com>)

Ил. 7: Мъжки костюм English drape, 30-те години на XX век (по <http://www.cfa.ilstu.edu>)

Ил. 8 и ил. 9: Ежедневни мъжки костюми, 30-те години на XX век (по <http://www.swingfashionista.com>)

Ил. 10: Zoot suit, 40-те години на XX век (по <http://the-cali-dream.blogspot.com>)

Ил. 11 и ил. 12: Cab Calloway, облечен в Zoot Suit, 40-те години на XX век (по <http://electricka.com>)

Библиография:

Димитрова-Попска, П. (1989). Проектиране на облеклото. София.

О'Хара, Дж. (1995). Енциклопедия на модата. София.

Blackman, C. (2012). 100 Years of fashion. Laurence King Publishing.

Flusser, A. (2002). Dressing the man. Mastering the art of permanent fashion. HarperCollins.